

М. І. Полупан

Ґрунтознавство

ҐРУНТОЗНАВСТВО – наука про походження, розвиток, будову, склад, властивості, формування родючості, її оцінку та засоби підвищення, географію поширення на земній поверхні та раціональне використання [ґрунтів](#). Ґ. – теор. база землеробства; вивчає ґрунт як природне тіло, засіб виробництва, предмет і продукт праці. Оскільки всі технол. впливи на с.-г. культури при вирощуванні відбуваються через ґрунт, адаптовані системи землеробства, сівозмін, обробітку, удобрення, меліорації залежать від його властивостей. Ґ. вивчає генезис, морфологію і компоненти ґрунту як відображення екол. умов, типу та інтенсивності ґрунтоутворення, властивості (хім., біол., фіз.-хім., фіз., водні, повітряні, теплові) та родючість як осн. його характеристику, класифікацію ґрунтів як основу якіс. обліку земел. ресурсів, закономірності геогр. поширення ґрунтів та їх типи, структуру ґрунт. покриву як системну просторово-генет. його неоднорідність, районування земел. ресурсів, оцінку якості ґрунтів (основу рац. використання ґрунт. покриву), здійснює моніторинг стану земел. ресурсів з метою охорони, збереження та підвищення родючості. Ґ. тісно пов'язане з [кліматологією](#), [біологією](#), [геоморфологією](#), [гідрологією](#), [геологією](#), [хімією](#) та ін. науками. Належить до інтердисциплінар. наук, оскільки через ґрунт. покрив відбувається функціон. взаємодія між атмо-, біо- і гідросферами. Як наука Ґ. виникло і сформувалося у 2-й пол. 19 ст. у Росії. Засн. його вважають [В. Докучаєва](#), який у праці «Русский чернозем» (С.-Петербург, 1883) сформулював осн. положення, зокрема визначив ґрунт як самот. природне мінерал.-орган. тіло, що є простою функцією ґрунтоутворювачів (характер материн. породи, клімат, маса і характер рослинності, вік країни та рельєф місцевості), а його невід'єм. властивістю назвав родючість. Він обґрунтував необхідність пізнання ґрунту через його походження в тісному зв'язку з довкіллям; розробив першу класифікацію ґрунтів за зонал.-генет. принципом, оскільки гол. ґрунтоутворювачі (клімат і рослинність) поширюються в географічно зумовленому закономірному порядку. Значну роль у формуванні наук. Ґ. відіграли дослідж. П. Костичева (розвивав агроном. напрям у Ґ., досліджував роль біол. чинників у ґрунтоутворенні та формуванні родючості ґрунту) та учнів і послідовників В. Докучаєва – [М. Сибірцева](#), [Г. Висоцького](#), [К. Глинки](#). У працях цих дослідників та В. Вернадського переважає геогр. напрям у Ґ. В Україні у розвиток Ґ., зокрема його агроном. напряму, знач. внесок зробили [О. Соколовський](#), [О. Грінченко](#), [Н. Вернандер](#), [М. Годлін](#), [М. Крупський](#), [О. Можейко](#), [Г. Самбур](#), [В. Кисіль](#), [І. Гоголев](#), [Г.](#)

Новикова та ін. Геогр. і топогр. закономірності структури ґрунт. покриву України вивчали В. Докучаєв (Полтав. губ.), Г. Висоцький (Полтав., Харків. та Катериносл. губ.), Б. Полинов (Черніг. губ.), О. Набоких, А. Красюк (Таврій., Херсон., Поділ. губ.), [В. Крокос](#), Г. Махов, [Н. Вернандер](#), [Г. Гринь](#), [М. Крупський](#) та ін. (лісостеп. і степ. зони). На підставі дослідж. 1928 складено першу огляд. карту ґрунтів України в масштабі 1:1 000 000, оновлену 1935 і 1948. У 1957–61 в Україні за єдиною програмою і методикою здійснено докладне великомасштабне обстеження ґрунтів, яке дало змогу забезпечити кожне госп-во ґрунт. планом (масштаб 1:10 000 або 1:25 000), комплектом спец. картограм і пояснювал. текстом до них з конкретними рекомендаціями щодо підвищення продуктивності с.-г. угідь. У результаті узагальнення ґрунт.-геогр. дослідж. складено рай. (1:50 000) та обл. (1:200 000) ґрунт. карти, а 1972 – ґрунтів України (1:200 000 (на координат. основі) і 1:750 000).

У ґ. широко застосовують польові, експедиц., стаціонарні, аналіт., порівнял.-геогр. і картогр. методи. Ґрунти досліджують за допомогою фіз., фіз.-хім., хім., мікро-, рентгено-, спектроскопіч., радіоізотоп., та ін. методів. Ґ. сприяє вирішенню проблем збереження і підвищення родючості ґрунтів, рац. застосування добрив, проведення меліорацій (зрошення, осушення, вапнування, гіпсування та ін.), боротьби з ерозією ґрунтів, забрудненням важкими металами, радіонуклідами та пестицидами. Результати дослідж. ґрунтів використовують при буд-ві інж. споруд, трубопроводів, шляхів тощо. В Україні дослідження в галузі Ґ. очолює ННЦ «Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О. Соколовського» УААН (Харків); проводять їх також фахівці відділів та лаб. н.-д. установ с.-г. профілю, каф. Ґ. с.-г. ВНЗів. Результати публікуються у період. вид.: [«Агрохімія і ґрунтознавство»](#), [«Вісник аграрної науки»](#), «Вільний аграрник», «Екологія та ноосферологія», «Ґрунтознавство»; наук. зб. ВНЗів.

Рекомендована література

1. Махов Г. Ґрунтознавство: З 60-верстною картою України. Х., 1925;
2. Назаренко І. І. Історія і методологія ґрунтознавства: Навч. посіб. Чц., 2000;
3. Канівець В. І. Життя ґрунту. К., 2001;
4. Польшина С. М. Ґрунтознавство. Головні типи ґрунтів: Навч. посіб. Чц., 2001;
5. Назаренко І. І. Ґрунтознавство: Підруч. Чц., 2003;
6. Ґрунтознавство: Навч. посіб. Біла Церква, 2004.

Бібліографічний опис:

Ґрунтознавство / М. І. Полупан // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. :

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-25849>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).